

PROGRAM GELİŞTİRMEDE METODOLOJİK SORUNLAR

Prof. Dr. Fatma VARİŞ

I. SORUN

Milli Eğitimimizde programların geliştirilmesi kronik bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu ihtiyaç, yalnızca ana-baba tarafından değil, fakat aynı zamanda yetkili ve sorumlu kişilerce de sürekli dile getirilmekte, sorun bazan, mevcut programlar değiştirilerek, bazan da iyi niyetli konu uzmanlarından oluşan komisyonlara havale edilerek çözümlenmeye çalışılmaktadır.

Program Geliştirmenin *tanım ve kapsamı* yeterince gözönüne alınmadığından, çalışmalar, sorunları çözmek bir yana, yeni sorunlar yaratmaktadır. Konuya, program geliştirmeye sinoptik bir yaklaşımla girmekte yarar vardır:

Program Geliştirme Ne değildir?

1. Mevcut basılı programları içerik yönünden değiştirmek.
2. Konu uzmanlarının bilimde vaki yeni-leri basılı programlara ilave etmek.
3. Durağandır.
4. Uzmanlarca, amaçların yeni taksanomi-lere göre düzenlenmesi, konu ve faaliyet-lerin etrafıca rehber materyal haline getirilmesidir.

Nedir?

1. Yürürlükte olan programların uygulamada daha iyi ürün vermesi için ilgili bütün canlı ve cansız antitelerin geliştirilmesidir.
2. İlgililerin, doğrudan veya dolaylı katılımının sağlanmasıdır.
3. Dinamiktir. Operasyoneldir. Sürekli değerlendirme ve geliştirme söz konusudur.
4. Programın sınıfta, en iyi sonucu almak üzere önlemler alınması ve uygulamada "sınıfta ve okulda", araştırma yoluyla ilgililerde istenen davranışların gerçekleştirilmesidir.

Program Geliştirmede Kapsam Sorununa gelince konu, ciddiye kazanmaktadır. Ülkemizde otuz yıldır, program geliştirme dendiğinde, amaç-içerik-metod-Değerlendirme, antiteleri akla gelmektedir;

bunların program geliştirmeye mantıksal bir düzen getirdiği söylenebilmek; ancak programların hazırlığında dahi yalnızca bu yapısal boyutların üzerinde durulması yeterli olmamaktadır.

Program Geliştirme, çocuğun, gencin ve daha özü, insanın dün-bugün ve yarının zaman boyutları içinde sürekli olarak daha iyiye, doğruya, yararlıya doğru mesafe alması sürecidir. Özellikle, teori olarak kökü, çok eskiye dayanan, günümüzde ise uygulama koşulları ciddi bir şekilde incelenen Y-A-Ş-A-M B-O-Y-U E-Ğ-İ-T-İ-M ilkesi program geliştirmenin kavramsal çerçeve'sini oluşturmaktadır. Öncelikle bu anlayış, yalnızca çocuğun ve gencin sürekli öğrenmesi biçiminde yorumlanmamalıdır. Yaşam boyu eğitim, eğitimciyi, ana-babayı, özetle bütün vatandaşları kapsar. Böyle bir yaklaşımda, her bireyin, yeteneğe, başarıya ve çalışmaya dayalı bir fırsat eşitliği çerçevesinde, yaşam boyu gelişmesi söz konusudur. Yaşam boyu eğitim, eğitimi okul dışına ve sonrasına taşımıştır. Bu itibarla, okul programı, böyle kapsamlı bir anlayıştan sorumlu tutulamaz. Ancak, okul, formel eğitim sürecinde; öğrencisine, sürekli öğrenme güdüsünü kazandırır; öğrenme yollarını öğretir. Toplumun bütün kaynakları ve kurumları, eğitimin sürekliliğini desteklemek durumundadır. Özellikle, kitle iletişim araçlarının, gittikçe etkin hale geldiği yeni bilgi, değerler ve tutumlar kazandırdığı ve bütün bunların okul dışında cereyan ettiği düşünülürse, yukarıda sözü edilen kurum ve kaynakların kapsamı daha iyi anlaşılabilir. Buna göre, günümüzde, eğitim kurumundan yalnızca okul kastedilmemekte ve eğitim süreci de yalnızca, sınıfta, öğretmen/öğrenci etkileşimi anlamına gelmemektedir. Eğitim, okuldan önce de, sonra da kültürel süreçlerin çok yönlülüğü nedeniyle kapsam yönünden globaldir.

Bu noktada YAŞAM BOYU EĞİTİM anlayışına yeni bir boyut getirildiği gözlenmektedir. Eğitim hem sürekli olacaktır, aynı zamanda kapsamlı ve ÇOK YÖNLÜ İLİŞKİLER dokusu içinde cereyan edecektir. İkinci noktayı, yani eğitim kapsamının global oluşunu bir nebze açmakta yarar vardır.

Bugün birey, eğitim yolu ile, yalnızca, amaçlar doğrultusunda, yeterli bir kişilik geliştirmekle kalmayıp, *sosyal değişme* boyutlarını kavrayarak bu boyutlarla özdeşleşmek, içinde yaşadığı toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmelerine katılmak ihtiyacındadır. Bu ihtisas, durağan olmayan, bilim ve teknolojinin, sosyo-kültürel ve ekonomik dokunun dinamizminin kavranması ve geleceğe dönük projeksiyonların öğrenilmesini önemli hale getirmiştir. Biz bu incelememizde, çağımı-

zın sloganı haline gelmiş olan *Y-A-Ş-A-M B-O-Y-U E-Ğ-İ-T-İ-M'e* yani sürekliliğe, ayrıca, *ÇOK BOYUTLU EĞİTİM'i* ekliyoruz. Zira dün-bugün-yarın çizgisini, düz bir yol olarak değil, fakat, en geniş anlamıyla, sosyal, kültürel, politik, ekonomik dinamikler çerçevesinde inceliyen ve geleceğe dönük tutarlı savlar geliştiren kuşaklara ihtiyaç vardır.

Bu nedenlerle, günümüzde, eğitim programları, teori ve uygulamada derin değişikliklere uğramıştır. Sıfırdan sıfıra kadar devam eden eğitimin, yalnızca sınırlı bir kısmının okulda geçtiği düşünülürse, okul öğreniminin, okul öncesi ve sonrası denemelerle ahenkli ve tutarlı olması gereği açıkça ortaya çıkar. Bu ise, kemikleşmiş veya yalınlaştırılmış bir program anlayışından yepyeni bir okul ve program anlayışına geçilmesini gerektirir. Böyle bir yeni programın kavramsal/metodolojik tasarımın ana çizgileri neler olacaktır? Bu tasarımın uygulanmasında izlenecek stratejiler ne olacaktır.?

II. KAVRAMSAL/METODOLOJİK GÖRÜŞLER

Ülkemizde, 2 ci dünya savaşına kadar, Cumhuriyetimizin, devletimizin çarklarını döndürecek çağdaş insanı yetiştirmeye dönük programlara ağırlık verilmiştir. Bu yaklaşım başlangıçta, ahenkli, tutarlı ve başarılı olmuştur.

İkinci dünya savaşı sonrası dünyada ve ülkemizde, ekonomik, politik, sosyal ve kültürel değişmeler sürerken, eğitim programları, genel olarak, süregelen bu değişmelere uyarlanamamıştır. Bu konuda tutulan yollar aşağıdadır:

- (i) Yıllar boyu sosyal, kültürel, politik, ekonomik, teknolojik, değişmelere ayak uyduramadığı için ihtiyaç-ürün arasında uçurumlar yaratan programları *yama* yolu ile değiştirmek,
- (ii) Şura'lar için hazırlanan dökümanlarda görüldüğü üzere köklü bir atılım ve reform ile sistemi yenilemek,
- (iii) İdeal yol olan, program geliştirmede sürekliliğin sağlanması konusuna ilişkin öneriler.*

*En, Önemli sorun, programların, değişen koşullara ve isterlere paralel olarak geliştirilmemesidir. Özellikle, 25 yıldır, değişen yetkili, kendinden önceki yapıların üzerine tuğlalar ilâve etmek yerine, yeni bir "Eureka" peşinde koşmakta, önceki gelişmeleri yok saymaktadır. Nitekim, toplam ikibin sahifeyi geçen 10 ve 11. ci Şura dökümanları incelenmediği için, yeni seçeneklerin geliştirilmesi yerine, parça işi raporlarla gelişme sağlanabileceği düşünülmektedir.

Birinci yol verimsiz ve sorunları arttıran bir yol olmuştur. Eğitim programlarını, karmaşık toplumsal gelişmenin etkilerini dikkate almaksızın, teorik, politik temelden yoksun olarak, basitleştirilmiş şemalar ve kategorileştirilmiş aşamalar halinde değiştirmeye çalışmanın verimsizliği anlaşılmıştır. Eğitim programlarını, bir fabrikanın alt-orta-üst düzeyde ürün veren makinaları halinde görmeye çalışmak ta hatalıdır.

Program Geliştirmede Güncel Yaklaşım:

- Bilimsel araştırma yöntemleri uygulanır.
- Güdümlüdür ve süreklilik taşır,
- Araştırmacılar, seçenekler, projeksiyonlar, simülasyonlar üzerinde durur,
- Programların üreteceği insan gücünün sosyal etkileri tasarlanır,
- Milli Eğitim teşkilâtında yapılan düzenlemelerin, ülkenin her köşesindeki okul uygulamalarına dönüşmesi için gerekli mekanizmalar kurulur,
- Programların uygulanmasından ortaya çıkan sorunlar, haberleşme mekanizmaları yoluyla Milli Eğitim merkez teşkilâtında gün be gün izlenir.

Programların geliştirilmesine araştırma yoluyla yaklaşım yaparken, ilk aşamada, *Türkiye'nin yaşama koşullarına, kalkınma ihtiyaçlarına uygun ve bireylerin gelişim ihtiyaçlarına cevap veren bir proje* hazırlanır. Bunun için, sağlıklı yöntemlerle hazırlanan ihtiyaç ve sorun saptama araçları ile mevcut durumun kesiti alınır; değerlendirilir. Her gelişmede bir yön vardır. Programın geliştirilmesinde de, gidilecek yönün başlangıçta belirlenmesi gerekir. Program, nasıl bir ürün elde etmek üzere geliştirilmektedir? programların geliştirilmesi sonunda elde edilecek insan ürününün ülke kalkınmasına nasıl bir katkısı olacaktır? Bu ve benzeri soruların sorulmadığı bir program geliştirme girişimi, yamama girişimi olarak nitelenebilir. Siyah bir pantolonda pembe bir yamanın sırtması gibi, sistemin bütününden ayrı ve yönsüz bir program geliştirme girişiminin de ahenkli bir gelişme sayılamıyacağı açıktır. O halde, sürecin başlangıcında, kavramsal bütünlüğün sağlanması önem taşımaktadır.

Böyle bir örüntüde toplumsal ihtiyaçlarla bireysel beklentileri iki zıt kutup olarak görmek, uzun yıllar eğitimde adet halini almıştır. Oysa, temelde bu iki antite'de giriftir ve her ikisinin de program geliştirmede dikkate alınması gerekir. Bu ikilemi bir vurgulama sorunu olarak görmek te mümkündür. Bireyin gelişim ihtiyaçlarını karşılamaya dönük bir program üzerinde ısrarla durulabilir. Diğer taraftan, toplumun refah ve mutluluğunu hedefleyen bir program anlayışı başlangıçta temel motifi oluşturabilir. Bu iki ayrı vurgulamayı savunanlara, toplumsal refah ve mutluluğun bireysel gelişmeden ayrılamayacağını ve konunun telifçi, uzlaştırıcı bir biçimde ele alınabileceğini hatırlatmak mümkündür.

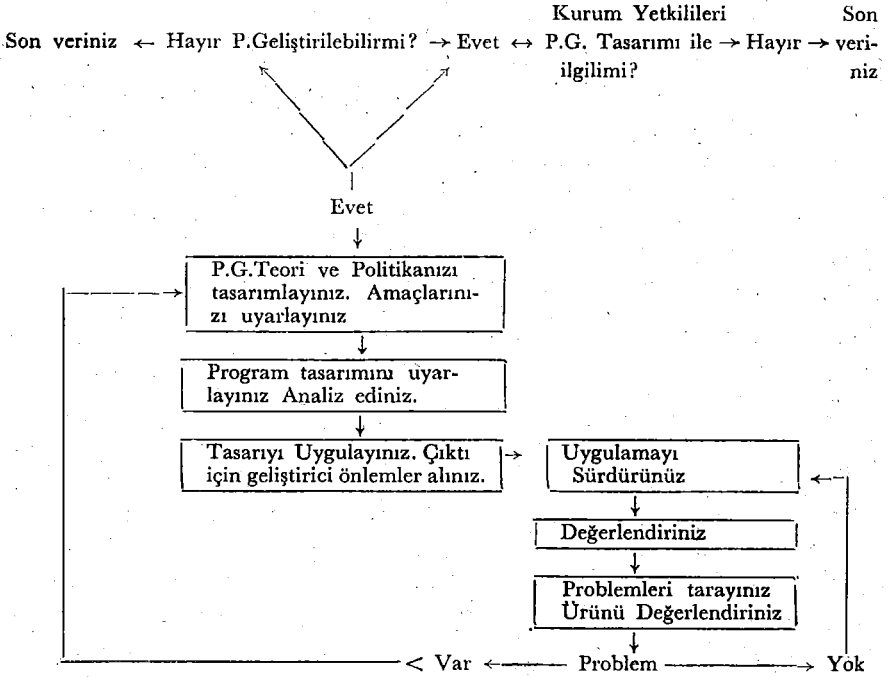
Türkiye'de, sosyal bilimlerde pek çok araştırma yapılmıştır.¹ Bunların bulguları programların geliştirilmesi için gerekli kavramsal yapıya malzeme oluşturabilir. Ayrıca, Cumhuriyetin ilânından bu yana milli eğitimimizi temellendirecek sosyo-kültürel araştırma ve incelemelerin araştırması da yapılmıştır.² Keza, programların sağlıklı gelişimi için bilinmesi gerekli olan, bireyin çeşitli gelişim aşamalarında gösterdiği gelişim özellikleri ve gelişim ihtiyaçları ile sorunlarına ilişkin çalışmalar da vardır.³ Her ne kadar, insanımızın çeşitli gelişim normlarına ilişkin çalışmalara ihtiyaç varsa da, mevcut araştırmaların yetersiz de olsa, program geliştirme tasarımlarına yön verecek bulguları getirdiği söylenebilir.

Bireysel ve toplumsal araştırma verileri, eğitim teori ve politikasının oluşturulmasına kaynaklık eder. Programlar ise bu teori ve politikayı uygulamaya dönüştüren bir ara-mekanizma olduğuna göre, yönünü bu araştırmalarla tayin etmesi doğaldır.

Şekil 1. program geliştirme mekanizmasının işleyişini göstermektedir. Geliştirmek için, bundan sorumlu olan her canlı ve cansız antitenin bizzat gelişmesi şart olduğuna göre, önce, ilgili bireylerin bizzat gelişmeye ve geliştirmeye inanmaları gerekecektir. Böyle bir uyarımla başlamayan bir program geliştirme girişimi, geliştirme değil fakat değiştirmeye dönüşür. Geliştirme, özde oluşan uzun vadeli aşamayı belirler; değiştirmeye ise genellikle dış motivasyonun varlığı ile oluşan, kısa vadeli, biçimsel bir süreci simgeler. Bu yönden başlangıçta yoklanan husus "gelişme isteği"nin varlığıdır.

1. Sevil, H., Yurt, I., DPT, *Sosyal Alanlarda Türkiye'nin Araştırma Potansiyeli ve Sorunları*, Ankara, SPD: 258, 1974
2. Ağca, Hüseyin, *Cumhuriyetin ilânından bu yana, sosyo-kültürel Araştırmalar*, Ankara E.F. Coğaltılmış Yüksek Lisans İncelemesi, 1973.
3. Sevil, H., Yurt, I., a.g.e.

Şekil 1. Program Geliştirme Mekanizması

Şekil 1 de görüldüğü üzere, operasyonel ve süreklilik arzeden program geliştirme sürecinin yönünü, milli eğitim teori ve politikası ile tutarlı olan amaçlar tayin etmektedir.

Amaç sözcüğünün etimolojisinde, bir noktaya ulaşmak, ulaştırmak vardır. Amaç sözcüğü ile kararsızlık, yönsüzlük asla bağdaşamaz. Amaçsız veya amaçların dikkate alınmadığı bir program geliştirme süreci düşünülemez. Eğitim amaçları daima olumlu kavramla yüküdür. Kullanılan terminoloji ne olursa olsun, bu kavramsal yapı, genel çizgileri itibarıyla, değişmez. Yakın eğitim tarihimizde, terbiyenin gayeleri, terbiyenin hedefleri, maârifin gayeleri ve Milli Eğitim Amaçları vb. ifadeler aynı kavramsal çerçeve için kullanılmıştır. Genelden spesifik doğru yapılan bir kategorileştirmede, amaç sözcüğünün başına bazı sıfatlar getirilebilir. Genel, spesifik, davranışsal vb. gibi. Bu yaklaşım, esasen, günümüz eğitiminde, amaçların işlevsel hale getirilmesine, davranış olarak gerçekleşmesine dönük olarak yapılan "sistemik amaç analizi" gereğidir de.

Terminoloji farklılığı, dış ülkelerde, asla, bir kargaşa yaratmamıştır. Nitekim, program geliştirme literatüründe bu çerçevede çeşitli

terimlere rastlanmaktadır. A.B.D.'de ve İngiltere de "Goal", "Objective", "aim", Fransızca literatürde "but" ve "objectif" yazarın kendi tercihihine göre kullanılmaktadır.

Şurası muhakkakki, clark'ın, "objective"⁴, Lauwerys ve Corven'in "Goals"⁵, Bestuzev-Lada'nın "aims"⁶, Ekuban'ın⁷ "aim" sözcüklerini kullanmaları, kavramsal yapıya asla farklılık getirmemektir; ve bu yazarlar, çalışmalarında bu farklı terminoloji ile aynı kavramı dile getirmektedirler. Bu farklı sözcükleri, meslek sözlük ve ansiklopedilerinde birbirinin karşılığı olarak görmek mümkündür. Ancak, günümüz eğitimci yazarları, bu sözcükleri nitelendirme yoluna gitmekte ve bu şekilde, yeni kavramları yeni eklerle geliştirmektedirler; ve bu analiz için gereklidir.

Eğitim amaçları, program içeriğine kaynaklık eder. Bunun karşıtı da doğrudur; bilim ve teknolojiye yeni gelişmeler eğitim amaçlarının da geliştirilmesini gerektirebilir.

Amaçları, bir dizi davranış standardı olarak görmek, noksan bir yaklaşımdır. Bu standartlar ciddi araştırma sonuçlarına göre ve sosyo-kültürel, politik, ekonomik projeksiyonlara dayanarak kademeli olarak formüle edilmelidir.

Eğitim amaçlarının sistematik analizi, program geliştirme sürecinin verimliliği yönünden önemli bir işlemdir. Bu analiz, genelden özele doğru sistematik olarak ele alınacağı gibi, "hiyerarşik taksonomi", amaçların niteliği yönünden de "Bloom" ele alınabilir.^{8,9} Amaçların, soyuttan somuta ve niteliğine göre tasnif edilerek gerçekleştirilmeye çalışılmasının, bir geçmişi vardır. Bu günün, eğitimcisi, bu tertip amaç analizlerinin, öğrenmede organizmik bütünlüğü etkileyip etkilemediğini düşünmekte ve bu doğrultuda önlem alma ihtiyacını duymak-

4. **Cecil, Clark, D.**, *Using instructional Objectives in Teaching*, Illinois, scot, Foresman Co., 1972.
5. **Lauwerys and Cowen**, *Theoretical Aspect o of the Problem*, in *Educational Goals*, Genevre, İBE, 1980.
6. **Bestuzev-Lada, İ.V.**, *Educational Aims and Prospects*, in *Educational Goals*, a.g.e. sh. 173.
7. **Ekuban, E.E.**, *Curriculum Reform in Developing Coruntries*, in *The changing School Curriculum*, Bolton, U.K., 1968. Sh. 99.
8. **Bloom, B.**, *Texanomi of Educational Objectives*, N.Y. David Mc Kay Co., 1956, 1964.
9. **Varış, Fatma**, *Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikler*, Ankara, EBF. Yayını, 1971, 1976, 1978,. Sh. 131-152.

tadır. Eğitimin ihtisas dallarında yetişmiş insan gücüne sahip ülkemizde, bir taraftan yeni kavramsal yapılara, diğer yandan da öğretmenin amaçları gerçekleştirmesine yardım edecek pratik el kitaplarına ihtiyaç vardır.

Milli eğitimin amaçları, kuşkusuz, ülkemizde, çocuk, genç, yetişkin, herkesin kazanması gereken davranış standartlarını simgeler. Bu amaçlar eğitim düzeyine göre, bireylerde farklı başarı ve gerçekleştirme seviyesi gösterse de, temelde, ilk, orta ve yüksek eğitim programlarının —*her birey için ortak olan*— kesimi, diğer bir deyimle “ortak kültür”, Milli Eğitim amaçlarının gerçekleşmesine dönük olacaktır.

Her birey için ortak olan “genel kültür” yanında, eğitim programları, keza, bireylerin ilgi, istidat ve yeteneklerine göre beceriye, işe dönük faaliyetlere de yer verir. Bu yaklaşım, toplumdaki iş kesiminden kaynaklanır. Ancak, her genel kültür alan bireyin bir işe, bir mesleğe ihtiyacı olduğu gibi, her iş sahibi insanın da genel kültüre ihtiyacı vardır. Bu itibarla bu iki kategoriye gerek eğitim sisteminde gerekse programlarda birbirinden ayırmak tartışmaya değer bir yaklaşımdır.

Şekil 1’den görüleceği üzere, program geliştirme mekanizmasında değerlendirme sürekli ve sistemli olarak yer almaktadır.

Eğitim, öğretim veya ders programları sistemin bütünü dikkate alınmaksızın değerlendirilemez.

Program geliştirme de, amaçların gerçekleştirme durumunun kantitatif anlamda değerlendirilmesi söz konusudur. Bu arada, soyuttan somuta, genelden, spesifiğe doğru analiz edilmiş amaçlarda,

- Sosyo-kültürel analizlerin gerçekleşmesi,
- Kavram geliştirmeye dönük yeteneklerin gelişmesi,
- Lojik bağlantılar kurma yeteneğini geliştirme vb. hususların değerlendirilmesi güç olmaktadır.

Değerlendirme, özellikle, sorunların saptanması ve çözümü açısından ve P.G. yi engelliyen faktörleri bertaraf ederek P.G.’yi destekleyen öğeleri ve kaynakları belirlemek açısından yararlı olmaktadır.

Bu konuyu bir kaç örnekle somutlaştırmak mümkündür:

Değerlendirme konusu (i) : Okullarda kalıp bilgi mi yoksa bilginin mantığı mı verilmektedir?

- Varsayım** : Ansiklopedik ve teorik bilgi kalıp halinde verilmekte, öğrenci, yığın halinde ve yararsız bilgiye maruz kalmaktadır. Böylece, aldığı bilgi yaşamda işe yaramamaktadır.
- Değerlendirme Konusu** (ii) : Milli Eğitim vatandaşlık bilgisine ilişkin amaçları gerçekleştirmekte midir?
- Varsayım** : Okullarda, birlikte başarıya, paylaşma, makbul vatandaşlık değerleri, saygı, sevgi ve sorumluluk duygusu yeteriyle öğretilmemektedir.
- Değerlendirme Konusu** (iii) : Eğitim Programları, öğrenciye öğrenme şevki veriyor onlara öğrenmeyi öğretiyor mu?
- Varsayım** : Mevcut yaklaşım, öğrenciye daha çok bir üst okulu düşündürmektedir. Hatta bazı okulların, Programları bir yana bırakıp test okulu haline geldiği söylenebilir.
- Değerlendirme Konusu** (iv) : Öğrenciye iş ve meslekler hakkında deneme kazandırıp onların çalışmaya karşı saygı duymaları sağlanıyor mu ?
- Varsayım** : Programların uygulamada geliştirilmesi sonunda, genellikle çocuk iş beğenmez ve işi hor görür hale gelmektedir.

Yukarıdaki konular ilgililerin eleştirilerinin program geliştirmeye başlangıç teşkil edebileceğini göstermek üzere kaleme alınmıştır. Aslında, bu ve benzeri konularda yapılacak ön değerlendirmeler, çok ciddi program geliştirme araştırmalarına ve gelişmelere yön çizebilecektir.

III. DENEYSEL YAKLAŞIM VE GENELLEME

Program Geliştirmenin, araştırma yolu ile ve araştırmalardan desteklenerek yürütüldüğü ifade edildi.

Program geliştirme operasyonel bir süreç olduğuna göre, geliştirmeye dönük araştırmaların da uygulamalı olması doğaldır.

Temel araştırmalar program geliştirmeyi besleyen, destekleyen araştırmalardır.

Uygulamalı program geliştirme araştırmaları, genellikle, Eğitim Fakültelerine bağlı "laboratuvar okul"larında yürütülür.

Bu konuda başlıca iki stratejiden söz edilebilir:

- (i) *Senkronistik yaklaşım*: Ülkede, her ilde bir okul model olarak alınır; bu okullardaki çalışmalar bir bilimsel araştırma merkezi tarafından güdümlenir. P.G. sonunda yeterli ürün alınırsa, her model okul, çevredeki diğer okullara örnek olarak, geliştirme sonuçları yaygınlaştırılır.
- (ii) *Eşelon yaklaşım*: Bir veya bir kaç okul alınır. Yenilikler uygulanır; zamanla yaygınlaştırılır. "Bu yaklaşım ülkemizde denenmiş ve başarılı sonuçlar alındığı halde genellenememiştir".*

Her iki yaklaşım da da,

- Öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet-içi yetiştirmeleri ve program geliştirmenin esas unsuru olarak görülmeleri,
- Müfettişlerin, destekleyici ve yol gösterici olarak sürece katılmaları,
- Öğrencilerin, velilerin ve yönetim kademelerinin program geliştirme konusunda sürekli olarak aydınlatılmaları ve sürece katılmaları,
- Ders kitapları ve araç-gereçlerin geliştirilmesi,
- Bir araştırma merkezinden değerlendirme materyalleri, ipotezler, uygulamaların izlenmesi ve ilkelere indirgeme yönünden sürekli güdülenme ve bilimsel destek alma,

vb. hususlar başarılı ürünün ön koşullarını oluşturur.

Unutmamak gerekir ki program geliştirme bir seri, ko-ordine karar ve faaliyetler düzenidir. Ekip araştırmaları, bireysel araştırmalara oranla daha farklı sosyal beceriler gerektirir. Bu beceriler, geliştirme tasarımlarının hazırlanmasından, uygulama süreçleri ve ürün almaya kadar birlikte duyulan görev ve sorumluluk heyecanını da içerir.

* İstanbul Atatürk Kız Lisesi, 1954-56, Bursa Kız Öğretmen Okulu 1954-56, Ankara Deneme Lisesi vb.

P.G. araştırmaları başlıca beş katagoride sistemeleştirilebilir. Belli bir okul kademesi, bir ders programı, araç-gereç ve destek hizmetler, eğitim sorunlarının çözümü, programın yapısının geliştirilmesi sözkonusu olabilir. Konunun sinoptik görünümü aşağıdadır.

P.G.Araştırma Tipleri*

Araştırma bir Eğitim kademesinin gelişmesini ilgilendirir	Araştırma P.G.nin yapısal boyutlarını ilgilendirir	Araştırma belli nedenler ve sorunlara dayanır	Materyallerin gelişmesini hedefler	Araştırma bir disiplinde P.G.yi ilgilendirir.
(i) Okul öncesi Eğitimde P.G.	<ul style="list-style-type: none"> Sistematik amaç analizi 	<ul style="list-style-type: none"> Yeni yöntemlerin tanıtılması ve uyg. 	<ul style="list-style-type: none"> Ders kitapları için temel P.G. projesine bağlı bir çalışma projesi oluşur Kontrolleli araştırmalarla araç-gereçten en iyi yararlanma yolu seçilir. vb. 	<ul style="list-style-type: none"> Türk Dili ve edebiyatı Prog. Geliştirilmesi. Fizik P.G. Tarih P.G. Matematik P.G. vb.
(ii) İlk Eğt. de P.G.	<ul style="list-style-type: none"> İçerik analizi 	<ul style="list-style-type: none"> Yeni Öğretmen Y. Prog 		
(iii) Orta Eğt. de P.G.	<ul style="list-style-type: none"> Öğretim-Öğrenim Yöntemleri 	<ul style="list-style-type: none"> Aksiyon Araştırmaları 		
(iv) Yüksek Eğt. de P.G.	<ul style="list-style-type: none"> Öğretmen-Öğrenci Tutumları 	<ul style="list-style-type: none"> P.G.Tekniklerinin öğretimi vb. 		
(v) L.Üst Eğt.de P.G.	<ul style="list-style-type: none"> Değerlendirme Teknikleri vb. 			

*Bu kategoriler her tip okulda uygulanabilir.